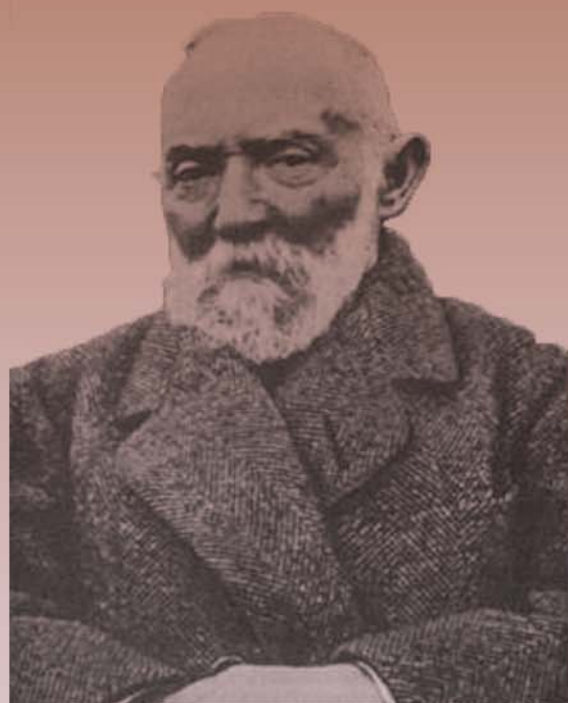

Kiss József

válogatott versei

Mercator
Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 469 5

Mercator Stúdió, 2007

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu, www.peterybooks.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@axelero.hu

Kiss József

(1843-1921)

Kiss József válogatott versei

Tartalom

Egy sír	6
Az ár ellen	7
Ó, mért oly későn...	9
Madonna	10
Tüzek	11
Nagy fekete erdő...	13
A Knyáz Potemkin	14
Legendák a nagyapámról	16
ÚTRAVALÓ Előszó a Legendák a nagyapámról első kiadásához.	16
ÉDESANYÁM IMÁDSÁGOSKÖNYVÉBŐL	18
HONFOGLALÁS	21
INTERMEZZO	31
A LEVÉL	32
TISZAPARTON	37
A SIMPOSION	40
RACHEL (Töredék)	42
HALOTTSZÖKTETÉS	44
UTOLSÓ ÉNEK	48

Kiss József

1843-1921

Kiss Józsefet négy évtizeden át egyműves költőként ismertük meg. A *Knyáz Potemkin* című, az 1905-ös orosz forradalmat köszöntő verse elmaradhatatlan része volt a XX. századi magyar irodalom iskolai oktatásának, más műveiről azonban említés sem esett. Ezt megelőzően, a *keresztény kurzus* negyedszázada alatt viszont költőnk az iskolában még csak szóba sem kerülhetett, az akkori hivatalosság számára ő többrendbelileg is *persona non grata* volt. Ma már más a helyzet, mint szinte mindenben, ebben is gyökeres változást hozott a rendszerváltás. Az utóbbi másfél évtizedben liberalizálták a tantervet, így ma már (tisztelet az esetleges ritka kivételnek) általában a magyartanár teljesen személyes, független, szuverén döntése, hogy Kiss Józsefet nem tanítja. (Miért is tanítaná, ha ő sem tanulta?) Így esett, hogy a magyarság számos nemzedéke nőtt fel úgy, hogy nem tanulta meg az iskolában, honnan ered az önirónikus plebejus büszkeség szállóigéje:

Se don, se von, se pán, se sir – csak reb

Legendák a nagyapámról című, élte alkonyán írt főművét Kiss József 1911-ben adta ki először, de ezután még tovább dolgozott rajta, újabb részeket írt hozzá. Be így sem tudta fejezni, maradtak tervezett, de meg nem írt, illetve befejezetlen fejezetei. Egyetlen teljes kiadása 1926-ban, a költő fiainak magánkiadásában jelent meg, mindössze 500 példányban. Az 1911-es, még nem teljes kiadásból csak egyetlen könyvtári példányról, az egyetlen teljes, 1926-os kiadásból pedig két példányról tud a Magyar Országos Közös Katalógus, a MOKKA. Ezenkívül néhány példánya, persze, még rejtőzhet a nem MOKKA-tag könyvtárakban. Az itt olvasható szöveg az 1926-os kiadás 394. példányából származik.

Az ár ellen című verse a tiszzaeszlári vérvádra reagál.

2004. március 6.

Válas György

Egy sír

Valahol messze,
Valaha régen,
Megástak egy sírt
Temető-szélen.
Fája elsüppedt,
Hantja behorpadt,
Ki nyugszik ottan,
Azt én tudom csak –
Én tudom csak.

Nem jártam arra,
De oda szállnék;
Nem láttam soha,
De rátalálnék:
Valami titkos
Erő él bennem,
Az megmondaná:
Merre kell mennem –
Merre kell mennem.

Te alszol ottan,
Édes jó anyám!...
Kietlen gond közt,
Sivár éjszakán,
Ha éltem sorát
Meghányom-vetem:
Hej, azt a sírt be
Meg is könnyezem –
Be megkönnyezem.

Az ár ellen

Felhőgomoly az éj felett –
Virraszt-e isten odafenn?
Ne kérdezd tőlem – nem tudom,
Eredj aludni, gyermekem!
Zord századokból éji rém
Jár szerte a föld kerekén,
Szemében máglyafény lobog,
Lehet, ide is bekopog...
– Eredj aludni, gyermekem!

Országáról jár orzágra szét,
Miként a pestis – útja vész,
Meghal nyomán az irgalom
S elveszti ősjogát az ész.
Téboly dühöng fent és alant,
Megszáll boldog-boldogtalant,
S az emberből, kit elragad,
Csupán a puszta név marad...
– Eredj aludni, gyermekem!

Meg-megújul a régi vád:
Azt mondják, vért iszik apád,
S ha felnősz, ott, ahol:
Majd te is, te is vért iszol!
Felhőgomoly az éj felett –
Virraszt-e isten odafenn?
Tagadnom: kín – elhinnem: vád,
Ő mindenképpen súly nekem!
– Eredj aludni, gyermekem!

Mi nem szeretjük e hazát,
Ránk olvassák oly könnyedén,
Madár fészket, odvát a vad
Szeretheti – nem te, nem én!
A gályarabnak bélyege,
Mit hóhér homlokára sűt,
Nem oly gyalázó, mint e vád,
Mely ólálkodik mindenütt...
– Eredj aludni, gyermekem!

Ha védekezel – ingerelsz,
Ha szótlan tőröd – gyávaság!
Feljajdulsz: érzékenykedel
S a néma jaj is vall reád!
Egy törvényre dobog a szív,
Kering a vér, eszmél az agy,
Kivétel nincs – csak egy, csak egy,
Ez a kivétel az te vagy!...
– Eredj aludni, gyermekem!

Ó hűnyjatok le, hűnyjatok,
Ti ragyogó, szép csillagok:
Kis fiam édes szemei! –
Minek ily éjben fényleni?
Ó hisz e fény is ellenem
Fordulhat egykor, úgy lehet,
Ha sírva megemlegeted
Végzetes örökségedet,
Én édes, drága gyermekem!

Ó, mért oly későn...

Ó, mért oly későn, levelek hullása,
Daru távozása idején:
Mért nem találkoztam rózsanyiláskor,
Hajnalhasadáskor veled én?

Mért nem hallgathattuk édes-kettesbe
A pacsirtát lesbe, te meg én?
Mért nem találkoztunk a mámor, a vágyak,
Az ifju álmok idején!...

Madonna

Hord mindenikünk szívében egy képet,
Egy nőről, ki minden nőnél fehérebb.

Egy földi asszonyt, ki, bár nincsen szárnya,
De makulátlan, feltja sincs, se árnya.

Ki tűrve tűr és nincsen egy jaja,
Kinek a neved végső sóhaja. –

Az, akit én szívemben őrizek,
Tanúja magam, hogy élt, létezett.

Orvúl a lelkét lopta belém
S e lélek szenved s szenvedek én

Elkárhozva földön, el – az égben,
Egy bolyongó átok a mindenségben:

Áldom a szívet, mely világra hozott,
Engem – az élő kárhozatot.

Zsidó asszony volt az édes anyám,
Máriának hívták e földi tanyán.

Én a fia vagyok, szegény útvesztett,
És roskadozva hordom a keresztet...

Tüzek

Ismeritek a vidám rőzselángot
S ropogását a vályog-tűzhelyen?
A nyílt arcokat, a nyájas világot,
Hol tréfa és dal önként megterem?
Recsegő gallytól, pattogó szilánktól
Lestem el egykor a dal ütemét.
Hol az a tűz? Mi lett a rőzselángból?
Nekem elhamvadt – talán másnak ég.

S hova lett, aki játszva élesztgette
Kis tarka köténnyel, a gyermekleány?
És hova tűnt a fiu méla kedve,
Ki ott lebzelt a leány oldalán?
Együtt dobáltuk a háncsot a tűzre,
A redveset úgy, mint a nyirkosat,
És találgattuk, boldog álmod fűzve,
Hogy a siró fa vajjon kit sirat?

Szálló időnek suhogó fővénye –
Minek bolygatni, amit betemet?
A rőzselángra más tüzek jövének,
Emésztőbb láng ragadta lelkemet
Hírért lobogni – istenem, mi dőre!
Az igazságért – ó, mily elfogult!
S míg örök lázban törtetem előre,
Hajam megszürcült, lelkem elborult.

Az én mezőmön nem értek kalászkok,
Az én aratásom egy marék virág,
Az én gyönyöröm az álomlátások,
Az én világom egy álomvilág.
Kialvó lángok pernyéje szitálva,
Szürkén, szomorún csak esik, esik –
Félek, hogy álmaim összezilálja,
S elhagynak, mire beesteledik.

Hideg van... Fázom... Friss szén a tűzre!
Gyilkos melegét hadd fűjja reám,

Mint macska teszi, a madarat űzve,
Akit felvert gyanútlan éjszakán.
Ó milyen tűz ez! Mi más, mint a régi!
Nem erdőn termett, a mélység dobta ki:
Világforrongás volt az anyja néki
És forradalmak az ő fiai.

Hogy zúg, hogy dohog, hogy kattog, hogy lármáz,
Hogy mormol, veszekszik a kürtő alatt!
Mintha rab démonok az ajtót ráznák,
Hogy börtönükből szabaduljanak.
Haragvó isten! Mi lesz a világból,
Ha egyszer a kőszén öntudatra jut,
S a buta rög megindul magától
S a sistergő katlan majd egyszer kifut.

Ha összeomlik mindaz, ami korhadt,
Mi évezredek véres bálványa volt,
És oduikból elővánszorognak
A rászédett, a megcsalt milliók...
Látom mozdulni, – látom keveredni –
Egy új Marseillaise gyújtó hanginál,
Az ócska tetőkbe üszköket vetni...
Míg az utolsó is véres lángban áll!

– S amíg lelkekkel káprázatok játsznak
S jövődő tüzek délibábja von,
Amelyek távol ég alján cikáznak –
Valamikor – beomlott síromon,
Itt ülök némán, magamba rogyva,
Míg száll az óra, mint egy pillanat,
És félig ébren és félig álomba'
Piszkálgatom a húnnyó parazsat.

Nagy fekete erdő...

Nagy fekete erdő sűrűségét járom,
Nagy fekete madár a kísérő párom,
Agyvelőmbé csapkod szárnya legyintése.
Menekülnék, de nincs a vadonnak rése.

Te fekete madár, sötét Gond, azt kérdem:
Meddig szürcsölgeted még cseppenként vérem!
Bölcsőtől a sírig, társam mind egy végbe,
Mikor hagysz magamra – mikor válunk végre?

„Mit érnél te avval, ha el is hagynálak?
A fekete erdő csak menne utánad:
Árnya rád borulna, felhője csak nyomna.
Örök szomorúság úgy is körülfogna...”

A Knyáz Potemkin

Fekete vizeken – hali-hé-hali-hó!
Száll a Knyáz Potemkin, a fekete hajó.
Süvítő szélvésznek a szemébe néznek
Jó hatszáz legények –
– Hali-hé-hali-hó! –
A fekete hajó.

Visz csempész dugárút vörös zászló alatt,
Tiltott rakománya a szabad gondolat.
Nyílt lázadást ringat, mint bölcső, fedelén
Hatszáz hajós legény –
– Hali-hé-hali-hó! –
A lázadó hajó!

Batumnál megfúrták – hali-hé-hali-hó! –
Krim alatt fölrobbant s tovább ment a hajó.
A sárga vizeken vad örvény nyelte el –
Vaj' most hol vesztegel
– Hali-hé-hali-hó! –
A babonás hajó?

Jár, jár szakadatlan, jár csendbe, csendetlen,
Tovaleng bordátlan, kering feneketlen,
És árbóca hegyén
Lobogója a lengő piros északi fény –
– Hali-hé-hali-hó! –
A hazátlan hajó! –

És ahol megjelen és ahol partot ér,
Erőre kap a kar, fölforr a tunya vér,
Gőg, gazság elsápad, szem nyílik, lánc szakad
És minden rab szabad –
– Hali-hé-hali-hó! –
A szabadság-hajó!

– Te ura viharnek, tengernek, hajónak!
Ha elhívni látod poétádat jónak,
Ha üt majd az órák – hali-hé-hali-hó! –

– Pihenni mire jó? –
Hadd jöjjön el értem
Az a hajó!

A hatszáz legénnyel üljek ott egy sorba,
Mint a rózsák ülnek együtt egy bokorba.
Sívó pusztaságra, amely tikkad, szárad,
Vigyük el tavaszát a szabadulásnak.

– Hali-hé-hali-hó! –
Te örök szent hajó!

Legendák a nagyapámról

ÚTRAVALÓ Előszó a Legendák a nagyapámról első kiadásához.

Kérlek, fogadjátok szívesen ezt a kis könyvemet. Nem sokat ér, nem sokat jelent, de hát szeretem. A szülő olyan, hogy minden csemetéi között a leghitványabbhoz ragaszkodik a legjobban. Fájna nekem, ha leböcsmérelnétek. Ámbátor mindegy. Ebben a korban az ember már csak pipál. Pipál mindenre, ami a keze ügyébe esik, hírre, dicsőségre, ellenségei vállveregetésére és barátai aggodalmas gyámkodására. Ebben a korban Salamon király elbocsátotta mind az ezer feleségét és csak annyit mondott: mindegy! Ebben a korban az írónak már szabad könnyelműnek lenni, de közönségesnek nem.

Válogatós, szűkszavú voltam teljes életemben és amint valaki elmésen megjegyezte, én találtam ki a margó-literaturát: sok papiros kevés szöveg. (Az utókor hálás lesz érte.) De az idén rámjött a raptus, a balga örület, a dodonai triposz álmhozó bűbája és írnom kellett és válogatás nélkül, megrostálás nélkül feltálalom ím nektek, amit írtam: vegyétek és egyétek!

Két-három vers kivételével mind idei termés. Ha valakit megcsap belőle a friss sarjú-illat, a magyar rögnök édes földszaga és megmondja nekem, annak örülni fogok. Azért sietek, azért adom ki olyan hirtelen, mielőtt a tinta megszáradna és elpárologna a széna illata. Nekünk régieknek nyolctíz esztendő kellett hajdan, hogy egy verses kötetet nyélbe üssünk. A fiatalok ezt megcselekszik most ugyanannyi hónap alatt. Tanuljunk a fiataloktól.

Ah! és én is voltam egyszer fiatal! Micsoda püfölések, micsoda dorongolások voltak azok, nem amiket osztogattam, hanem amiket kaptam. Az akadémikus baglyok rám meresztették a szemüket és azt mondták: mi nem látunk semmit. A grammatikusok azt mondták: mi mindent látunk. Ez a

jövevény nem tanulta meg a grammatikát. Teste lassú tűzön égettessék el, hamvai szétszórassanak.

Abban az esztendőben, mikor a Simon Judit megjelent, tudtommal harmincöt iskolai önképzőkört csuktak be Magyarországon, mert a fiúk beleszerettek ebbe a kétes hírű nőbe, aki erőszakosan betolakodott a Rozgonyi Cicellék és murányi Vénuszok közé és konkurenciát csinált nekik.

Akkor megtanultam azt a nagy életigazságot: ha rossz a tanító, be kell csukni az iskolát. Egyebeket is tanultam, de azt nem mondom el. A legtöbbet azonban tanítványaimtól tanultam, akik megtagadtak, talán joggal, de elég kíméletlenül. Resumé: fiatal koromban az öregek lebecsülése, öreg koromban a fiatalok rakoncátlankodása. Ami e két epizód közé esik: a költészet megtagadása a mindennapi kenyérért. És most a finálé: az expiálás vágya, visszatérés a költészethez, megmenteni, ami még megmenthető. Ime, ez ennek a kis könyvnek a története.

És most eredj, kis könyvem. Menj. Ha véletlenül a Nobel-díjjal találkozol, mondd, hogy tiszteltetem.

Kelt Budapesten, 1910 december havában.

ÉDESANYÁM IMÁDSÁGSKÖNYVÉBŐL

Ócska családi bibliák első oldalán, régi imádságoskönyvek fedőlapján gyakran találni semmitmondó, látszólag csak a családot érdeklő feljegyzéseket: születésről, halálesetekről, melyek mögött a sorok közt egész tragédiák vannak elbujtatva. Nekem is van ilyen relikviám: az édesanyám imádságoskönyve. A legtöbb feljegyzés benne édesapám markáns paraszti kézvonásait mutatja. Merev, kemény vonások. Verekedő, kemény ember volt az öregem, az isten nyugtassa. E feljegyzésekből böngésztem ki néhányat. Mingyárt az első igen különös:

Tiszacsege, 1839.

Meghitták az apósomat, hogy a gyülekezetben énekeljen. A kiáradt Tisza vizén jött át Ároktőről lélekvesztő kis csolnakon. Sallárium fejében kikötött magának. 15 máriás ezüst huszast és szabad ivást. Meg is kapta. Déltől vecsernyéig asztal alá itta az egész eklézsiát. Nem szeretem a boros embereket.

*

Azután:

1843 nov. 30.-án hétfőről keddre virradóra jött a világra elsőszülött fiam, a Józsi. (Az én volnék.) Az isten tartsa meg. A keresztelőjén pompás hevesi görögdinnyét ettünk. (Tessék, a görögdinnyémet is más ette meg!)

*

Pár sorral alább következik egy tragikus bejegyzés:

1851 május 17.-én Gyöngyös városától puskalövésnyire, az országuti árok partján egy galagonyabokor tövében halva találták apósomat: Reb Mayer Litvákot. Az isten adjon neki örök békét vándorlásai után. Bizonyosan megint sokat ivott.

*

És utána reszketeg, szinte könnyező, finom női vonásokkal az édesanyám bejegyzése:

Az ég madarai, az isten énekesei, a rigók, csizek, tengelicék, pacsirták, fülemilék sűrű rajokban lepték el a mezőt a galagonyabokor körül és távol tartották a kártékony madarakat, mert ő jámbor volt és igaz. Négy pap elparentálta és a gyülekezet azokat a gyászénekeket énekelte, miket ő szerzett. (Eszembe jut az öreg Rácz Pali temetése és a „Lehullott a rezgő nyárfa levele”.)

*

Azután közömbös bejegyzések következnek. Végül ismét az apám kemény kezeirésével a következő:

Beszélik: Sajószentpéteren egy félkegyelmű csavargó egy fél kenyeret lopott. Rajtakapták, agyonverték és kilökték az akasztófadombra. Nem akadt senki, aki eltemesse, mivelhogy más vallásnak látszatott. Az apósom egy kölcsönként nyomorult sindevész gebén éjnek évadján elvitte a tetemet és eltemették Miskolcon a gyülekezetben... Hire ment és mindenki csodálkozással beszélt róla. A gebe az uton elvesztette

mind a három patkóját, ami volt és
nemsokára kiadta a párját...

*

Ezután már csak egy bejegyzés következik,
édesanyám reszkető keze írása:

„Az az örök jóságú irgalmas isten a
másvilágon aranypatkót fog veretni mind a
négy lábára és gyémántból lesz a
patkószege. Amen.”

*

Ezekből a feljegyzésekből, ebből a rozsdalepett
milióból meritettem költeményem tárgyát, színeit,
motivumait.

KISS JÓZSEF.

HONFOGLALÁS

I.

Divatba jöttek most az igricek,
Süldő költőknek rokonszenves téma.
Arról hazudik s tesz hamis hitet,
Akit birizgál a költői véna.
Idézek én is hát ily igricet,
Ha megsegít a mennyei Camoena:
De enyém élt s kilestem a titkát,
A nagyapám volt: Reb Mayer Litvák.

Se don, se von, se pán, se sir – csak reb,
Művelt füleknek tiszta gaudium.
Lehetne hősnek tán érdekesebb,
De meghatóbb nem, bízvást mondhatom.
Pogrom elől oldott ő kereket
S bujdosva jött át vad országokon:
Aprópénzét is, futván, odahagyta,
Zsebében nem maradt egy árva batka.

Csillag varázsa nem vonzotta őt,
De kergeté a cárok kancsukája.
Úgy járt, mint sok honfoglaló előd:
Foglalt, mert nagyon szorult a kapcája.
Vizet, fűt, földet nem kóstolt előbb,
Gondolta: jobb, ha vakon akceptálja:
Be így vonult zimankós éjszakán
A történetbe az én nagyapám.

Kaftános őszám, nem röstellek én,
Ki a páncélt se mód fölött imádom.
A dalt tetőled örököltem én,
S az mégis legszebb ezen a világon.
Idővel nem dacol csak költemény,
Legalább én, a rongyos bárd úgy látom:
A rozsdá dőzsöl a nagy lakomán –
Te élsz tovább kaftános nagyapám.

A lelket nyügző, lelkeket feloldó
Melódiákban zengesz te tovább,
Templom-homályban, ahol nincs sorompó,
Ostromlod büszkén az egek honát.
Dalod a fáradt, kimarjult, bolyongó
Hazátlanoknak hont és hangot ad:
És öröklőd én – a kicsi a nagynak
Im folytatom, ahol te abbahagyta

II.

De lassan csak a testtel, jó barátom,
A mesét mondd: Ó szép csak a mese!
Litvániából jött, de nem lóháton,
Híni se hitta soha senkise.
Litvánia az ott van a határon –
Hol is van csak? Eh, bánja a fene!
Bogárka bőven, de a szappan ritka,
Ez ama földnek féltve őrzött titka.

Szép szál legény volt, nem mint unokája,
Jó muszka vér, nagy, csontos ivadék.
Útközben elkallódott családfája,
Tudj' isten, vajjon megkerül-e még?
Nevető bölcs, de rossz maga-sáfárja,
Homloka gránit és a szeme kék:
Így láttam őt, mikor a dér, a lomha,
Mózes-fejét már alkonyfénybe vonta.

A vándorösztönt sivatagból hozta,
A vándorsaru lábához tapadt
És sehol semmi őt nem marasztotta,
A föld alatta mindig csak szaladt.
De minden új rög új dalra bogozta
Lelkén a zengő, húros szálakat:
Rejtély a költő, titkos jel a zára
S azt soha senki meg nem magyarázza.

Lobogni, szállni mámorokban égve –
Minden bölcsesség ebben kimerül,
Az ember fessen szivárványt az égre
És akkor nem lesz soha egyedül.
Az ember rakjon várat vár hegyébe,

Ah, olyan mindegy, ha sorra bedül:
A romok tovább élnek, mint a várak,
Ezt hirdeti a sok lezajlott század.

Szerette a bort mind körömpróbaig,
Mit érnék vele, ha letagadom?
Ivott száztornyú Moszkvától Vilnáig
Egy tourban végig egész vonalon.
Ivott estétől hajnalpirkadásig
Örök derűben, örök szomjason:
Ily dőzsölők haj, manapság már ritkák –
Tisztelet néked, rabbi Mayer Litvák!

Ó gáncsom nincs, én értelek egészen,
S csak egyet veszek tetőled zokon,
Hogy megcsonkítád az én jogos részem
Az öröködben lemenő fokon.
Hogy zengő húrod rám hagyta merészen,
De elittad előlem a borom:
Ó legalább – én jámbor nagyapám!
A szomjuságod hagyta volna rám

III.

Szent Moszkva látta őt híre nőttében,
Varsó és Bród, Kiev hódolt neki;
S amely mosakszik tenger kék vizében:
Riga, a szép, ma is emlegeti.
Vilnát meg forrongásba ejti épen,
Hogy isten házát megremegteti:
Mióta Dávid oltára elmállott,
Áhitat olyan magasan nem szállott.

A kinor, síp, a hárfa, cimbalom,
A nagy zsolttáros minden hangszere
Felujjongott e bársony ajkakon
És szívet, elmét megejtett vele.
Aki hallgatta bőjt, hosszú napon,
Annak kitelt itala, étele.
S szólt a szeráf, ki égben kart vezet:
„Reb Mayer ma kívágta a rezet!”

Rigában szépek s szőkék az asszonyok,
Rigában a menyecske kikapós,

Egyik se zsörtöl és egyik se dohog,
S dalosnak csókkal nem marad adós,
A csók meg olyan, hogy nem marad titok,
Kipattan bizton, nem kell ahho' jó.
Haj, haj, nagyapám, tudom volt szüret –
Mit pironkodtok pieri szűzek?

Ó csábító a dal és veszedelmes,
Hogyha legény a talpán a legény,
Párája édes illatokkal terhes,
Mint égő ámbrával rakott edény.
Irigylem, aki a dal révén nyertes:
Egy asszonyszív a legszebb nyereség!
A nagyapám, nálamnál szemesebb –
Egyszerre mindjárt százat szeretett.

Hamar a vének nagy tanácsba gyűlnek
És csapnak szörnyű nagy patáliát,
Hogy az idők ím, monstrumokat szülnek
S nem példák többé a tisztos anyák.
Leányok buknak, asszonyok elzúllnak,
Ezt túrni így már nem lehet tovább:
És minden bajnak csak egy az oka –
Ó szégyelje magát az unoka!

S panasz esik a szőke haj ügyében:
Ó barbár nép, a haj az fáj nekik.
S irgalmat nem nyer akkor se ha ében,
Illata, éke él alá esik.
Nászej előtt egy ős törvény nevében
Könnyezve bár, de tövig lenyesik:
E törvény ellen – isten ne virrasszon! –
Szállt síkra most és támadt fel az asszony.

Testével védi feje koronáját,
Vérizgató szent kincsét: a haját.
Inkább ne érje férfi-csók a száját
És lelkét soha nászi gondolat.
Olvastam Riga régi krónikáját,
Sok háború volt, ilyen nem akadt,
Mióta férfi, nő: két ádáz ellen,
Egymásra törnek gyilkos szerelemben.

„Az énekes pusztuljon, – szólt a végzés,
A nagy tanácsnak bölcs arany szava, –
Asszonyoknak nem való a sok misézés:
Oltár és ének – tapló és kova.
A lányok várják be a virágérést,
És béketűrés az asszony joga!”
S egy szép napon a várkaput kinyiták,
Hogy sétáljon ki rabbi Mayer Litvák.

Bólint az ákác: ‘csés utat, ó mester:
Ez a szerelmek, a világ sora:
Félisten, hérosz, amikor lefekszel,
Filkónak ébredsz s neved ostoba.
Egy vén professzor, aki régen ment el,
E témán össze is gabalyoda.
Elmélet volt és enmagát csalá,
A kerékről, mely hol fel, hol alá.

IV.

Szöges botját és gyalog saruját
Vilnának vitte vígan füttyörészve,
Ment ködön, felhőn, szakadékon át
Sötét viharba’, vidám napsütésbe’,
Kisérték édes, új melódiák,
Amiket költött, alig vette észre.
Mire elért és Vilnát megtalálta,
Mint a mesében, övig ért szakálla.

Komorán áll fönn a Jagellók fészke,
Romokban persze s benne zszibong a nép,
Több ott a kaftán, mint egy világrészbe,
És emberszámnál több a csöcselék.
Belésüppedt a trón a dús penészbe
És a Jagellók eltemetve rég.
Az ősi nagyság jár mezítláb télen –
Elég. Ezt láttam. Ennyivel beérem.

Vilnában várta dicsőséges éra:
Elébe szállt a vén harangozó,
Ki kalapáccsal zörget rórátéra
S jelenti, ha van prédikáció.
Nyakigláb férfi, száraz mint a kréta.

Mestersége csiszlik vagy szabó.
Elébe szállt és üdvözlé szerényen
Az egész P. T. publikum nevében.

És átnyújtott, mint illik és korrekt,
Egy szégyellős kis nemzet-ajándékot,
Vadonatúj kaftánt és süveget,
Prémes jószágot, ami van elég ott.
És új erszényt – a régi elveszett,
S beléje egy kis csengő tartalékot;
De mert osztozni kellett azon,
Úgy sejtem, nem volt rajta nagy haszon.

Oztán bevitték a szanhedriumba,
Holott tudósok éj-nap bibliáznak.
Meddő vitában felporlik a bunda,
S csodavirágot hajt a magyarázat.
Sok ezer éve folyik már e munka.
Beillik dühnek és beillik láznak:
Reb Mayer Litvák szippantott nagyot,
S egypár papot már helyben is hagyott.

De Riga kéklő, szép ege után,
Mely annyi jóval, édessel kínálta,
Nem izlett néki már a tudomány
S a bölcseséget pokolba kívánta.
Rébuszt nem fejtett, maradjon talány,
Az hoz derút a vénülő világra.
Mi volt elébb: a tyúk-e? a tojás?
Firtassa más, keres-kutassa más.

V.

Únott, nyomott, komor, bizonytalan
S nehéz párával telített a lég,
Elrejtí, kinek elrejtője van,
És mozgolódni kezd a csőcselék.
Sürgetnek bőjtöt, bűnbánást sokan,
De süket és vak is akad elég;
Morajlik lenn a mélyben valami,
Amit csak földrengéskor hallani.

Szent Kázmér-dómban szól az orgona:
Goszpodi pomiluj... S jön egy muzsik:

– „Bátyuska hé! Tudod ez micsoda?
Jer, nótás ember! mondok valamit.
Üzent a cár... hogy mostan vagy soha...
Értsd meg: ma nektek muzsikálnak itt.
Piros verejték csillámlik előre –
De neked én nem kívánok belőle.

Pusztulj, eridj! Huj! Huj! Emberpatára
Kész a patkó s izzik a zablavas –
Lovacskát játszunk még ma éjszakára,
Nem várunk, míg a szalonna avas.
Érett a bosszú, fonnyad már a szára,
Berzenkedik már a vörös kakas:
Eridj és pusztulj! Hordd el magadat,
Míg jó dolgod van és az út szabad.

Mert csapra verjük itt ma a világot
És gőzben, vérben, szeszben jóllakunk.
Szeretném látni én azt a kovácsot,
Ki olyan pántot rak, mint mi rakunk.
És azt a pallért, aki még zabál ott,
Hol az asztalról *mi* lerakodunk:
Ha van kis pénzed, csat, gyűrűcske, lánc
Add, add. Egy óra s kezdődik a tánc!

...Mért oly fehér az asszonyaik teste?
S férfiak mért tompa, zárt kapu?
Mit sugdolóznak, dugdosnak megette?
Mért életük oly mély titokzatu?
Az izmunk egy – egy isten teremtette,
De lelkük más, oly fanyar, szűkszavu,
Oly mord, mikéntha nyomná szörnyű vétség –
Megcsaltok minket, nincsen abba kétség!...”

S a kapun, merre távozott az őszám,
Nagy infernalis pompával belépe
– Ki tort ül gyengén és tort ül erősön –
Sátán, az úr, ő pokoli felsége!
Mily jó, hogy irháját féltette hőszám,
Különben ide irhatnám, hogy Vége –
És nagyapámról nem szólna más ének
Mint az, amelyet a szelek regélnek.

Ti szép leányok, rózsás asszonyok!
Fületek én a szörnyűségtől óvom.
Még azt hinnétek, hogy hazudozok,
Mikor a véres bestiát leszólom.
Vörösbe én nem festek pogromot,
Mikor van enyhébb szint fölrakni módom:
Valeur a fő s a dal peregjen lágyan –
Ó más volt egykor, hajdan a becsvágyam.

A ballada a csókgyilkos anyáru! – –
Ó ifjú kornak színes láza te!
Hogy horpad, hül az érverés magátul,
Ős gerjedelmed szinte csak mese.
Amint látásod horizontja tágul,
Képzelméd csappan s szárnyát szegi le:
A pathoszt érzed unalmasnak, fádnak
És gyönyöreid más berkekben várnak.

Mikor az életét vitte a hátán
Hősöm, vagy ősem, amint jól esik,
Egy égő várost mutatott a Sátán,
Hogy kápráztassa bamba szemeit.
Mint amikor a vetés ég a lábán
Vijjogni hallott – hangok ezreit –
Aztán elnyelte, mint valami fátyol,
A jelenést az üdvözítő távol.

Leült a földre, köntösét megtépte –
Szikes pusztán egy árva sirató.
Az ezrekért – kik fönna trón elébe
Járulnak most, mint bizton várható.
A legyilkoltakért – ő vére, népe,
Fohász-, ima- és véres könny-adó!
Aztán lerázta e rút föld porát
És ment hazátlan, földetlen tovább.

VI.

A gránicon egy őr berdót kiáltott –
Egy puska elsül, egy varjú esik,
És megmozdul a fekete nagy árok –
Nini! A nagyapám cserkészik itt.
Vagy megfordítva, tán reája mások,
Ó itt a vad és ötlet kergetik.

Reb Mayer Litvák, édes nagyapám!
Bizony kend jobban vigyázhatna rám.

A barna éjbe hómező világít,
Ez itt a Tátra! egy világcsoda!
A sík mezőről púpja égbe mállik
És csillagok fején a korona.
Túl a gerincén messze rónaságig
Virág – rogyásig, szépségek hona:
Mit ér, hogy oda rövid út vezet,
Akinek tiltva és be nem mehet!

Körülállják vad, morcos alakok,
Vasvillás nép s határkerülők hadja,
Megtotozzák a gyűrött alakot.
Úgy érzi, itt a végítélet napja.
Visszaforduljon? Nem; inkább halott,
Ei nem földelve és meg nem siratva:
De inni egyet, bár tátong az örvény,
Talán nem tiltja semmiféle törvény.

S a ronda csapszék fenyő-asztalánál
Letelepszik a kaftános legény –
Beljebb egy szál cigány egy szál gyertyánál
Rozsdás cimbalmát próbálja szegény.
Körül az örök – – Ha az ihlet rám száll
S ecsetem volna, ezt megfesteném:
Rikító fények, nagy fekete árnyak,
Nyűgös lelkemhez úgy hozzá találtnak.

S amint a pintes kupa ajkát éri,
Kuruc világból horpadt cínedény,
Mit hajtogattak Rákóczi vitézi,
Egyszerre csak fölenged a legény.
Rágyújt egy dalra – cimbalom kíséri
És potyogó könny mind a két szemén:
Mikéntha kataraktok zengenének,
Úgy szakad föl a lelkéből az ének.

Összébb szorulnak a kicsi szobába'
És álmélkodva hallgatják, lesik –
Ily hangokat nem hallott még a Tátra,
Mióta kúpját jéghevák lepik.
Mint mesekönyvből kiollózott ábra,
Egy jelenés az idegen nekik,
Talány, igézet, rejtelem, varázs.
Talán maga a garabonciás!

És viszi őket, ragadja magával
A színes, édes szilaj forgatag,
Körülbecézik szóval, parolával.
És a jövevény végül itt marad.
Mire dereng a hajnal keskeny sávval,
E föld egy újabb őssel gazdagabb.
És nem is puszta véletlen talán,
Hogy ez az őс ép az én nagyapám...

...Fönn a bozótban megriad egy csorda,
Tekergő szarvú, komor ősbölnyek.
Sziklát tördelve, sudarat tiporva
Nekivágtatnak csárdának, fenyérnek.
Tüzeket szántott az iramuk sodra,
Szemük golyója mint a kénkő égett:
És egyszer csak megálltak makacson
És bambán néztek be az ablakon...

INTERMEZZO

Siess, siess, ne tétovázz sokáig,
Ó dal, dalom szeszélyek éneke!
Ki tudja, meddig zöldel még a pázsit!
És meddig bólínt még a jegenye?
A hegy mögött a bibor csík nem ámit,
Nem hajnal az, de éjnek követe:
Piros süveg az éjszaka fején –
És lassan már elálmosodom én.

Mi haszna vér és tűz, szerelmek, vágyak;
Fagypont felé hajt minden lobogás,
És a legszínesebb szimfóniának
A vége mégis mély, nagy hallgatás.
Az elröppent hang újra föl nem támad,
Mi újra keltse, nincsen oly varázs.
Ó, semmi sem hal úgy meg, mint az ének,
Utódtalan – ha forrásához tér meg.

Hoztam magammal egy egész világot,
Álomerdőket, akácillatot,
Az én istenem mindennel megáldott,
Amit csak jókedvében adhatott.
Siess én lelkem, ródd le tartozásod –
Ki pazaroljon, ha nem a gazdagok?
Selyempárnára hajtom le fejem
És várom, hogy már éjszaka legyen.

A LEVÉL

Egy fejezet néhai való nagyapám vándorlásaiból. Ezuttal is, mint már anynyiszor, holmi apró-cseprő nézeteltérések miatta vonul el és senki sem szedi ki a kocsi kerekeit. – Egy szinte világfájdalmas levél keretében mondja el legujabb exodusának történetét. Összeütközésbe került nem a világrenddel, ami nem sokat zsenirozná, de a sámeszszel (egyházfi), ami súlyosabb beszámítás alá esik. A sámesz azon szent eklézsiának szája, hirthordója és házasságközvetítője. Idő az elmúlt század derekán. Színhely az omlatag, vén zsidótemplom udvara a hozzá tartozó kupaktanács-csal és publikummal. Reb Mayer Litvák épületes bucsubeszédet tart nekik biblikus vonatkozásokkal: félig istenes fejtegetés, félig mosolygó szatíra, de mégis inkább szatíra mint fejtegetés. Éneklő hangon, széles gesztusokkal mondja el, mert az is hozzá tartozik. Beszél a bibliai kor áldozati kultuszáról, amely elmúlt és a csökevény-babonáról, mely annak a helyébe lépett s az óhitüeknél máig fennmaradt. Ugyanis a nagy bűjtöt megelőző alkonyaton kiki egy kakast vagy egy csirkét áldoz az alvilági hatalmaknak, ráolvassa bűneit és háromszor megforgatja feje fölött, mondván: te én helyettem mégy el az árnyak világába, én pedig itt maradok, hogy sütkérezzem az áldott, az éltető nap melegén. A szokatlan motivum és a különös miliő indokolja ezen előljáró beszédet, mely a járatlanabbak irányában talán nem egészen fölösleges.

*

Reb Mayer Litvák levelet irt Csátrul:
– Leányom, Mirja, baj van Köpecen!
E szűk világban a lélek megzárul,
Ideje im, hogy sátram felszedem.
Iszom, iszom, de már nem szomjuságbul,
Epe borom és só a kenyérem:
Átkom a rideg józanságot érje,
Mely rákönyököl a világ lelkére.

Belé ütődöm a nyitott ajtóba
És minden lompos engemet ugat;
Minden napom előre már megróva,
Szemes a gánacs, de torzképet mutat.
Lelkem rezgése a csillagot szórja,
Ők nem látják csak rostán a lyukat...

Rabszolga nép közt szárnyakkal születni:
A vad sora, kit önön nyája ver ki.

Ároktőnél, hallom, vad vizek árja
Fele országra tengert tereget
És megszökött a puszták délibábja
És mezitláb jár a vizek felett.
Leányom, Mirja! fejem koronája,
Megint felkaptak, visznek a szelek –
A Tisza vize rajtam kifogott,
Küldj Ároktőre értem ladikot.

Hogy volt, mint volt? Hát összeröffenének,
A nagyfejűek s Csámpás, a samesz,
Mit tudják ők, mi fán terem az ének?
De ölik, aki más vizen evez.
Legfőképp Csámpást a fene enné meg,
Jó vége annak, tudom, úgy se lesz:
Szóval, kurtán, a pók szálát eresztett,
S a pletyka lassan engem is kikezdett.

Hogy bort csenek az áldozópohárból
S a szombatot kajánul megszegem.
Böjtöt sikkasztok s a falamiámról
Nem tudatik, hogy ki és mi légyen.
Nem is születtem, csak szakadtam ágról
S rossz indulattal tele a begyem:
A messiást is én csak azért várom,
Mert megígértem vőmnek tavaly nyáron.

Méltatlan lettem a kürtöt megfujni,
És hosszunapon ölni gyászruhát –
A község bizton rólam fog koldulni,
Miért nem fujom inkább a dudát?
Ellenben csőstül fog az áldás hullni,
Ha nem csinálok több zenebonát:
Jó, hát megyek, üssön belé az átok!
Az ördög legyen a ti cimborátok.

Ott zsongtak együtt sűrű hangyabolyba'
A roskadt templom gyepes udvarán:
A Mekmek, Laska, Birbics, Zórik, Golyva,
Lőcslábu Jób s a kancsal Ábrahám.

A közügyekre mindenik befolyna,
Vajmi kevés kell ahho' tudomány.
Nyiszálták négykézláb a levegőt –
Lendület ád a szónak sulyt s erőt.

Elöl a Csámpás, foltos, bő plundrába,
Simléder-sapka tarkója hegyén.
Kalácsot majszol, csakhogy járjon szája,
Nem sokat lát, de duplán hall, szegény.
Hirt hord; falu böcsületét dézsmálja,
Ezért kijár pogácsa és lepény:
Itt-ott legényt, lányt összeboronál,
És lakodalmon mókákat csinál.

– Sáh! – mondok – sáh! Silentium, urak!
Bucsuzni jöttem, ha meghallgatnátok.
– A bibliában vannak mély kutak
S eleven vizü csobogó források.
A bölcs keres, a tudomány kutat,
Keresni kéj, ha lelked el nem vásott...
(De te, ó Csámpás, félek, hogy oda
Az utat meg nem találod soha.)

Ügyelj, én népem! így vagyon megírva:
Van egy hegy, komor, zord kősvivatag,
Neve Azázel: minden élet sirja,
Se lomb, se fű, se hang ott nem fakad.
E birodalmat a kísértő birja,
Ki istenétől hajdan elszakadt –
Itt gunnyaszt, tépelődik komor-tétlen,
Nyomasztó, átkos egyedüliségben...

A szirtcsucson vad félelem tanyázik,
A szakadékban ül az éji rém,
S a szemverés, amelytől gyermek fázik,
S az éhínség, mely országokra mén.
A pokol erre szellőzi tornácit
S bujkál alatt félelmes lávafény:
Jó, hogy az ember oda nem talál,
Álmodni véle már a kész halál.

És irva áll: e kárhozatvilágba
Küldjék pusztulni a kecskebakot,

Kinek fejére – ó te szegény pára! –
A főpap minden bűnt reárakott.
(Csámpás, ne fészkelődj!...A bibliába'
Ha nem hiszed, hát elolvashatod.)
Ment-mendegélt az ügyefogyott kecske,
Mint a cigány, mikor viszik deresre.

Nos, feleim, hát halljátok tovább:
Hogy minden elfogyott: oltár és szentség
S nincs Áron, aki old és megbocsát;
Azonkívül megdrágultak a kecskék,
De olcsóbb lett a bűn és szaporább:
Mi eleink nagy bölcsen kieszték,
Hogy apró jószág pótoljon nagyot:
Tehénkét csirke és kakas bakot.

És jóváhagyták rögvest odafent
S szokásba jött – a törvény mind így támad:
A nő magának jércécskét nevelt
S kakast az ő eltévelyült urának,
És ráolvassák, amikor betelt,
Bünlajstromát tavasznak, télnek, nyárnak,
Fejük felett lóbázva, mint dukál,
Rebesgetik: „Helyettem, kis madár!”

Csapkod a himje, a tyuk kotkodál,
Csipognak együtt, mintha üzné vércse –
Bolond kakas! Keményen pörbe száll
S kakas után indul mindig a jérce,
A fő azonba' hogy a cél talál,
S a szándékot a jó isten megértse:
A többi, mondom, bliktri, bliktri mind –
Fő, hogy bűnözni lehessen megint...

Haptákba, Csámpás! Hadd mosom fejed,
Eleget csusztál, mint kigyó, hason.
Most jön – vigyázz! utolsó fejezet!
Ma te leszel megváltó kakasom.
A bűneim én testálom neked
És tarajodra im ráolvasom:
Helyettem idd meg bűneim levét,
Te legutolsó, hütelen cseléd!

Fartolt a Csámpás, én meg sebtibe
Bokán felül két lábszárán ragadtam
És feldobám a puszta semmibe
S fejem fölött háromszor megforgattam.
„Kukorékolj, Csámpás! Nincs semmi bibe!”
Biztattam és letettem egy darabban:
A gyepre raktam, hogy ne törjön el,
Ha fel nem kelt, még most is ott hever...

Azután mentem, merre int a távol,
Amerre tágul a kék boltozat,
Micraimból, a rut rabszolgaságból,
Ahol gazdátlan szabadság fogad.
Lelkem ujjong... nincs semmi, ami vádol...
Küldj csolnakot és ne késsél sokat.
Tavaszi fényben csillan meg az ájer –
És evvel maradok: apád, reb Mayer.

TISZAPARTON

Nádasok zúgása, hajlongó jegenyék
Gyermekálmaim viruló tanyája!
Melynek fölötté mosolyog az ég,
És festi vizeit szürkére, barnára;
Olykor, úgy tetszik, csupa habarék
S uszó felhők az örökös nyája:
Sárga partok közt hol szilaj, hol lomha,
Vigyetek el engem gyermekotthonomba!

Ültessetek az agyagpart tövébe,
Melyből gyurni lehet sok szép alakot
És álmodni hosszan – se hossza, se vége,
Akinek isten álmokat adott.
Nekem adott, dicsértessék érte!
Világlelkek hozsannát zúgjatok,
Nem minden szív dobog olyan fennen,
Mint mellyel az égiek megáldtak engem.

Hallottátok hírét híres Ároktőnek,
A csegei révet vaj' ki ismeri?
Ott a Tiszán is délibábok nőnek
És egyik szín a másikat veri.
A telegráfot hitták hirverőnek,
Uj szó; szörnyen örültek neki.
Mind gyermekemlék, ámulat, csoda,
Ó mehetnék bár még egyszer oda.

Mohos fatörzsre telepedtünk ketten,
Az őszi napnak hűvös hajnalán
És vártunk, vártunk, mintha csak lesben,
Én és viruló arccal az édes anyám.
Kicsi testem keblén melengettem,
Oly édes volt pihennem oldalán,
Közben ezer csók hullt fejem bubjára,
Csókon növekedtem, sohse voltam árva.

Szemünk folyton távolban kóválygott,
Én akkor csöpp tudatlanka még,
De anyuka folyton édesen mosolygott,
És ő nyilván tudta is miért.
A délibábok mindig oly bolondok,
Csillog-villognak, úgy hogy szinte sért:
Szívesen laknak a Tisza vizén,
Mely oly lágy, oly puha, akár a remény.

És az a sok szárnyas, amely fenn himbál! –
Mondják, hogy olykor látogatóba
Vendég is jön és pontba ide talál,
Mintha csak ezeregyéjszakai szóra.
Mesék madara a híres kék madár,
Amely rejtelem, titok sok ezer év óta,
Mikor köszönt be csillogó-villogó csőre,
Soha senki se tudhatja előre.

S Ároktő ott bujkált a szemünk előtt,
A vizimalmok vigan kerepeltek,
A távol hol enyészett, hol újra nőtt,
S a vadludak a partokon legeltek.
Egyszer csak szemünk elérte a tetőt
És a színek még folyvást át– meg átvedlettek
S im felbukkan egy csolnak és rajta egy alak,
Egy dzsin vagy annál is hatalmasabb.

Mert olyat nem látni csak mesekönyvbe,
Perzsa legendák homlokzatán,
A Sahname rimeibe öntve,
Firdusi virágos kertjében talán.
Csolnak fenekén, mint a rab a börtönbe,
Négy evezős izzad buzgón, szaporán,
Mintha vasból volna kemény izma
És márványból a bagariacsizma.

S a csolnak visszazökken partot érve
S anyám odaront és sirva fakad,
Reáborul a dalia mellére, –
Egy lázas, izzó, hosszú pillanat.
Szinte fennhangon lüktet szivverése,
S az öreg kérdi: „Mirjám, a te fiad?”

S fejemre teszi két kezét megáldva,
Mint hajdan az ősoknél volt szokásba.

S az áldás megfogant és hatott tovább,
Kegyetlen, szörnyű, bűbájos erővel,
Hatott egy hosszú művészeleten át,
Mely félig izgalmas volt és félig dőre.
Mely hiu lázban emészti önmagát,
S hosszú árnyakat vetit előre.
Örök kétségek, lelki hányatások,
Eltörülhetetlen beékelt rovasok!

S érzem ez áldás keserü nyomát,
Még ma is életem alkonyatán.
S érezni fogom talán még odaát,
Tulnan is, ha már éj borult reám.
Ha parthoz ütődött a könnyü naszád
Fekete zászlóval fönns az árbocán,
Érezni fogom és tán meg is siratni,
Ha majd egyszer mindent itt kell hagyni.

A SIMPOSION

Ó Gorkij jöjj, hajótörtek költője,
A koldusnyomor a te muzsikád,
Előlegezz egy-két hangot belőle,
Nem lesz szegényebb, aki kölcsön ad.
Van sok, ki veled vetekszik erőre,
De a piszokra olyan patinát,
Oly nemes rozsdát senki rá nem éget
Mint te; a piszok felmagasztal téged.

Hogy hire kelt: im jó a vándor dalnok,
Összefutottak, a messze vidék;
Mert vannak láthatatlan mély harangok,
Szellő ingatja, konditják igék
S szólnak tovább, ha horpadóba hantod
S vándorsarud már rég elviseléd:
Ha vagy, magad, nem kapcsolódva másba,
És önmagától nőtt neved varázsa.

Összeverődtek, csupa kilököttek,
Kántor meg kosta, kápszáló diák,
Facérok, rongyosak, terü a rögnek,
De lángoló – hiába! páriák.
Hunyászkodó alázattal ödöngnek,
De szemtelen, az apraja kivált:
Fel udvarolni ide sereglének,
Hódolni a dal kóbor mesterének.

És szállingóznak mint bus felhőrongyok,
Csupa idétlen, dult embercafát,
Arcukra irva, ki mennyit nyomorgott,
Sok keshedt, fáradt, elzüllött alak;
Homlokkal, melyen száz stigma borongott,
Amig vigyorg a leffentyüs ajak:
Nyomor meghívta a nyomort ebédre,
Van-e mulatság, mely evvel felérne?

Alacsony volt a ház és düledékeny,
Szuvas gerenda s ágas középen

És füstös, ronda, nyirkos – szinte szegény!
De palotának látja a szegény.
X-lábakon nagy asztal a közepén
És asztalon sok csorba cinedény,
És büz, homály, borgőz és szesz és láрма –
Éppen elég egy szombat délutánra.

Az asztalfőn reb Mayer Litvák trónol,
Szakálla hó és a szeme bogár,
Sosem elég – azt tartja – torbul, jóból,
Mozogni hé! – keringjen a pohár!
Elébb-utóbb – még mindig elég jókor –
Kiüti haj! kezünkéből a halál:
Csak élni, élni, amíg benne tart!
Mig nem süritjük mink is az avert.

A hal! a hal! a zöldséges irgalmát!
Hol késik már az a diós csuka?
Minőt nem élvez se bosnyák, se dalmát –
Provánszból jött az édes szép csuda!
Nem evett ilyet – bármiként firtatják –
Nero, se Krisztus, se Caligula:
Ó áldott, áldott, hagyma-bő Provánsza
S ki az első diós csukát halásztá...

De hallga! csitt! mély orgonahang csendül,
Lehurrogom a késő unokát:
Hogy mersz pisszenni, ha szakálla rendül,
Amikor dalra gyujt a nagyapád?
Mi vagy te tacskó! hogy im szembe szemtül,
Feszíteni mersz, mint egy bakakabát?
Ó a szerénység nem e kor virága,
Menjünk tanulni Japánba, Kínába!...

RACHEL (Töredék)

Reb Mayer Litvák a borába nézett,
Majd eltolá a teli serleget:
„Szót fogad-e, ha hívom az igézet,
Szabad-e hinom holt emlékeket?
Nem sirrablás-e, ha most felidézek
Fényt, ifjúságot, amely elveszett?
A boldogságról nem szól hosszú ének,
A legszebb ugy szép balga töredéknek.

Kis diák voltam, össze-vissza tán
Tizenöt éves, serdülő kamasz,
Fönn Szadagóra magas udvarán,
Mely a mennyektől már csak egy arasz;
Az írást bujtam későn és korán,
Ha ősz borult, ha nyilott a tavasz:
A szent pap árnyékában nőttem nagyra,
Mint kukorica tövében a hagyma.”

Mosoly pirkallott piros ajkira
S önguny játszott a széles, okos szájon:
„Kaftánom kék volt, szándalom sima,
A léptem könnyű, vakmerő az álmom,
Adatott nékem a szent Biblia
S a próféták feltámadását látnom.
Kicsit alamuszi, kicsit csintalan,
Kicsit papos – ilyenek látom magam.

Voltunk együtt jó háromszáz legények,
Gólyák, rokkantak, gyöpösek vegyest,
Kik a szent Bibliára esküvének:
Rókák között nem egy nemesi nyest,
Nem egy rajongó, hívó, tiszta lélek,
Aszkéta, kit nem nyügözhet a test,
És közbe csirkefogó quantum satis,
Ki azt se tudta, mi a kalamáris.

Belőlünk telt a gárda, a nagy gárda,
A szent pap örökéhes testőrsége,
Vedlett subába, kaftán és talárba
A mi hadunk övezte és kísérte,
Estszürkületkor, hajnalhasadásra
A Tilos Nevü szent színe elébe:
Én a legkisebb, tudásra legkönnyebb,
Hordtam utána a zsoltáros könyvet.

...És nőtt a szent pap virágos kertjében
Egy világgraszoló csodapalánta.
Szeme mint az ég ragyogó kedvében,
Fiatal, öreg egyformán csodálta.
Rachelnek hitták, mint őszanyánk régen,
A jámbor szép pásztorvilágba',
Amikor nyáj után jártak-kelének,
Kevesebb volt a gond és zengőbb volt az ének.

Tizenhét évnek pírja, bája, hamva
Hüvöslött arcán, egész termetén
Ha Arioszt ma újra feltámadna,
Ő tudná híven festeni, nem én.
Nem tudom bizton, szőke volt-e barna?
De édes volt, igazi költemény.
Nem művirág, de rétek tüneménye,
A szent pap drága, édes szemefénye.

Öreg apjának gondját ő viselte,
És istenfélő volt a kis anyátlan,
A gyertyákat ő gyújtá péntek este,
Az átöröklött drága szép brokátban,
Ugy, amint egykor anyjától elleste
Felhőtlen, boldog szép gyermekkorában,
Mikor megnyílt a kincses háznak zára,
Amit nem biznak soha senki másra.”

HALOTTSZÖKTETÉS

Hiradók jöttek, – rémlik, Adony alól: –
Valami jámbor a fübe harapott,
A végzet ottan érte őt utól,
Hitte, élni megy s halálba ballagott.
A senki halottja, kiről törvény szól,
Hogy bűn, ha temetetlen ott hagyod:
Egy csűr alatt gyászolta önmagát,
Hogy pihenőt neki az anyaföld nem ad.

Mert hat láb földhöz, hol csontja megpihen,
Embernek, vadnak egyformán joga...
A vad ott keresi erdők mélyiben,
Ember magától rá nem bukkan soha.
Gyámoltalan féreg ő minden ízében,
Nincs állat a földön több oly ostoba,
Mert mikor Ur enyészetnek beszámol,
Azt se tudja megtenni magától.

Kell hozzá más, ki ágyát megvesse!
Sok hókusz-pókusz, dal, bucsuztató,
Olykor fáklyafény, ha leszáll az este,
Meg ima, mi hasznos lélekvontató,
Mely fel a menny kapujáig vezesse,
Az a legbiztosabb szállásadó,
Legalább a papok váltig hirdetik,
Hogy ott minden tejfel fenekig.

Röviden: Felfordult egy szurtos legény,
Falu végén, a kertek alatt,
És elfelejtett fölkelni szegény,
Hitte szállás, hálás itt bátran szabad.
De a tanács nem nézte ám henyén,
S kimondta: az ügy ennyibe nem marad,
Temetkezésre nincsen meg a költség,
De elvinni innen sincsen lehetőség.

Mert jégverés kél a halott nyomába,
Ha más határba viszik tetemét,

Nincs szentebb, mint a csürhe babonája
S jaj a merésznek, ki ellene vét.
Az ördög bibliája nem a kártya,
Nem a pénz, de sok-sok más egyéb:
De elsősorban tán a gyűlölet,
Mely rózsát, tüskét együve teremt.

S a hir, mely sehol, sehol meg nem áll
És mondókáját szanaszét veri,
A Litvákra is hamar rátalál
S haragtól felduzzadnak erei.
A gyülekezetben nyomban feláll
S a harangot mindjárt félre is veri:
Hamar egy lovat, véreim, nekem,
Elhozom, ellopom, ha mondom, merem.

*

Sötét volt az éj, a gebe sánta,
Idegen az út, tövises, lápos,
Büzös a vendég, hogy szinte megszánta,
S mind idegesebb alatta a táltos.
A kantáron egy erőset ránta,
Fölösen bár, mert eddig is csak mászott;
Aztán felrakta továbbítás végett
Maga elé a hivatlan vendéget.

S ügetett lassan be az éjszakába,
Kisérté az ebek vinnyogó kara,
Egész falunak felriadt kutyája,
Kehese, vénje, öreg s fiatala.
Soknak megbánta a fürtös bundája;
Hogy a vásárról le nem marada.
De hát mihaszna a késői bánat,
Ha szerte nyuzták jó prémes bundádat.

Majd lassan oszlott a nagy díszkiséret
És visszafordult mind hazafelé,
Csak egy csökönyös átalkodott féreg,
Egy rühös kuvasz nem egyezett belé.
Sarkon követte, a nyomába lépett
És bátran körülcsaholni meré,

Ez Démon, gondolá, s remegni kezdett:
Démonok voltak s mindörökké lesznek.

Kisütött a hold s most ügettek ketten:
Két éjjeli, éjféli vándorlovag:
A hold a gyorsan siető fellegben
S az ember lenn, hajszolva a lovat.
Erről a halott, ki többé meg sem szeppen,
Ha tudott is, nem tudott sokat:
Ha az a csepp sziv megszűnik kopogni,
Mindenhez könnyen hozzá is tud szokni.

Ment nádon, éren, sikon és lápon,
Nem válogatva ösvényt, utakat.
Ha utját állta pocsolya vagy zátony,
Csak ment, mint vadász, ha üzi a vadat.
Ámde a gebe, jóval gyengébb lábon
Már rég megunta a nagy marsokat.
Az élőnél a holtak nehezebbek
És a lovacska ingadozni kezdett.

Ekkor a Litvák maga-biztatóra
(Az ember sohse tudja, mire jó),
Rágyujtott szép hangos énekszóra,
Félig imádság, félig sirató,
Mit koptatnak már ezer évek óta,
De hiába, el nem koptatható,
Az éj csendjébe beleolvadt, lágyan
Egy édes, bánatos melódiában.

S a lép megszólalt: egy, meg kettő, három...
Lovacska! adsza patkóvasadat!
Ha megfogom, többé el se bocsátom,
Leszedem rólad, ha törik, szakad.
Szürke ködök bomlottak a határon,
Félelmetes, kísértő zord hadak:
A pokol küldte, az éj befogadta,
Ránehezdedett élőre, halottra.

Kelet felől fehér sáv pitymallott,
Mikor ló és lovas végre hazaért,
A Litvák haragja lassan lezajlott
S a jó istenre háritá a babért.
Nem volt itt több: egyetlen kárvallott,

Sőt sajnálni lehetett szegényt:
Mikor a holtat levették róla,
Már nem is volt több mondani valója.

Szegény párája csak elnyújtózott
Egy kukkot se szólt, fübe harapott,
Nem vádolt senkit, nem rugdalózott,
Gondolta, jó, ki ide eljutott.
A gyülekezet, mint ilyenkor szokott,
Mindjárt reggeli imába fogott,
Szijakat csavart a balkarjára
És istent hívta ájtatos imára.

Ámen, ámen! Dicsértessék az ur!
A többit már könyv nélkül tudjátok.
Kifényesedett fenn a kék azúr
S égiek fogadták az imádságot.
Litvák elméje más irányba fúr,
Hamar egy kis ital után látott,
Mert éhomra se angyalok, se szentek
Ájtatos szent éneket nem zengnek.

Lehet, e témára még visszatérek,
De egyelőre csend és hallgatás!
Idővel folytatom, ha még ráérek,
Ha én nem, talán majd folytatja más.
Föltéve, hogy folytatni közérdek
S fogott rajtatok költői varázs
S a régi erőből marad valami,
Mit érdemes még elsóhajtani.

UTOLSÓ ÉNEK

Találkoztak a szikes fenyéren,
A homoktenger kellő közepén,
A Litvák galambbász fehéren
És Bolond Istók, az andalgó legény.
Sarkantyuja pendül nyomon-lépten:
Egy újra feltámadt ponyvaregény:
Találkoztak, szóba keveredtek,
Egyik se volt se pap, se eretnek.

Hova? Honnan? Ide-oda szállott,
Gyorsan peregve kérdés, felelet.
Inkább a szem beszélt s ajkat váltott,
Szökellve gyorsan, amint lehetett.
Nem voltak ők se ellen, se barátok,
Se hus, se vér, csak képzelt képletek;
De a Litvák, ki győzte nyelvvel,
A felelettel hamarabb készült el.

Honnan jövök? A végtelen időkből,
Sűrű ködök lepik az utamat,
Mindig ott voltam, hol friss élet pezsdül,
Mindig csak türt, de bátor és szabad.
Mindenütt ott, hol népek sorsa eldül
S a halál örök folyama szakad.
A mártir-máglya nem riasztott vissza,
Se cirkusz-porond, mely véremet issza.

Honnan jövök? Az önáltatásból,
Hogy nélkülem nincs élet, se világ,
S mégis igaz, bár milliók vádja vádol
S gunyolja a rongyos, furcsa daliát.
Kiről nagy eszmék s tettek sora számol,
Betűzzétek csak jól a históriát:
Én – én vagyok, bármennyire tapostak,
Az idők mindig mind tisztábbra mostak.

Már voltam, mikor Bál volt az egyisten
S tüzes kemence törvényes halál,
De titkon mindig Jehovában hittem,
Kit csipkebokorban a hívő talál.
Egy világ bűnét vállamon cipeltem,
Amit szenvedtem, megtorlatlan áll.
A türni-tudás volt ősi erényem,
Szégyelje más, piruljon más értem.

Mikor Neró a kanócot dobta,
Reám fogták, én türtem hallgatag,
Róma pernyéje álmomat meglopta
És nekem moccannom sem volt szabad.
Lágyékból mártirokat ontva
Egy új hatalmas istenség szakadt,
Kevésbé zord, de lágyabb, tetszetőbb,
Mint kit imádtak a megkövezők.

S hogy Hispániából is kitessekeltek,
Hajónk megfurta a szent szeretet,
Sietős volt: még annyit se engedtek,
Hogy elmondhassam: Megyek már, megyek!
Ó csuda: köpni hogy tudnak a szentek,
Akár a göboly, a mérges legyek.
Nekem már a köpésük se ártott,
Élek, vagyok; ime magad látod.

A sárga foltot annyira megszoktam,
Nem igen izgat, már fel sem veszem.
Pedig rám fogják: már csecsszopó koromban
Tulérzékeny volt a természetem.
És azt is, hogy amim van, mind loptam –
Haj, haj! Segíteni nem lehet ezen.
Korok jönnek és korok ismét mennek,
Ez így marad és változást nem szenved.

És most is rám jár az idők rudja,
Üznek, gyilkolnak, amint már szokás,
Hányadszor, hányszor, csak az Isten tudja,
Külön Istenünk, ki ránk vigyáz.
Sokan vagyunk, az erőnkől hát futja,
Nemzeti színünk a fekete gyász.

S a halottas ing – duplán biztosabb...
De erről a hallgatás többet mond – sokat.

És Bolond Istók rápirít az aggra:
Hagyd abba, öreg: a bolond én vagyok!
Egymást szapulni háládatlan babra,
Neked mindenben igazat adok.
Lásd, van aki mindig bevág a hatra,
Bár az esélyek nem mindig nagyok:
Gusztus dolga minden e világon,
Hol lépten-nyomon fenyeget a zátony...

E pillanatban vad forgószél támadt
Fekete színt adva a világnak,
Hol egyre szaporodnak a romok.
S nem mindig azok győznek, akik bátrak,
De sűrűbben az, aki nem konok.
Felkapta és ragadta magasba,
Akit talált, az vágódott hasra.

Én magam is. – Bevallani nem átlom,
Hiába nyomoritám lantomat,
Amit terveztem, ime szánom-bánom,
Belőle nem sok biztató maradt.
Az egész talán nem több: ákom-bákom!
Hagytam, a toll szaladjon, hol szalad,
Apolló apám megbocsátja nékem,
Hogyha itt-ott talán félreléptem.